

SVEČENIČKA OPORUKA

Biblijsko-teološki, crkveno-pravni i praktični pogledi*

Pero Pranjić, Zagreb

Neki Ordinarijati traže od svojih svećenika da napišu oporuku i da je dostave dijecezanskoj kuriji, gdje bi bila brižljivo čuvana do onog sudbonosnog trenutka kada bi bila otvorena i iz nje se pročitala posljednja volja svećenikova, a uvijek je naglašeno: oporuka mora biti tako načinjena da ima građansko-pravnu valjanost. Čini se da su preslaba motivacija, a i teološko-pravno obrazloženje uzrok da, unatoč odredbi i silnih poruka, mnogi svećenici ipak ne napišu oporuku, ili ona ostane negdje skrivena, pa se za nju nikada ili prekasno dozna. Pokušat ću ovdje izložiti što se o toj važnoj stvari može reći na temelju Biblije, teologije i prava, te dati nekoliko praktičnih smjernica.

1. BIBLIJSKI TEKSTOVI

U knjizi Izlaska prikazano nam je kako prvi put u izraelskom narodu na scenu nastupa svećenik Aron sa svoja četiri sina i počinje vršiti službu što su je prije obavljali očevi obitelji (u početku ljudske povijesti), a kasnije patrijarši u ime cijelog svog plemena. Gospodin u Sinajskoj pustinji jednostavno naređuje Mojsiju: *Dovedi k sebi između Izraelaca svoga brata Arona zajedno s njegovim sinovima... da mi služe kao svećenici* (Izl 28, 1-2).¹ Jasnije je bilo da su oni toga poziva nedostojni pa zato i naređuje Mojsiju da ih prije stupanja na službu posveti a zatim opere i pomaže (Izl 29, 1-7). Potom Gospodin svečano izjavljuje: *Svećeništvo neka im pripada vječnom uredbom* (Izl 29,9). Bilo je to zapravo odabiranje Levitskog plemena za najčasniju ulogu u povijesti izabranog naroda.²

No usko s tim povezana je i druga značajna Gospodinova odredba. Prilikom ulaska u Obećanu zemlju već je bilo unaprijed jasno što će pri-

* Ovaj članak je objavljen u *Vjesniku Vrhbosanske nadbiskupije*, br. 2, 1992, str.1-7. Budući da je upravo u to vrijeme u Bosni započeo rat, *Vjesnik* do mnogih svećenika nije stigao. Na prijedlog autora objavljujemo ga u našem časopisu s nadom da stigne do mnogih kojima je namijenjen.

Uredništvo

¹ "Aron je prototip kasnijih velikih svećenika. Njegova superiornost nad ostalim svećenicima pokazuje se u izgledu njegove odjeće, različite od one njegovih sinova." (David Stalker, *Exodus*, u: *Peake's Commentary of the Bible*, izd. Nelson, London 1962, str. 235)

² "Poslije Izlaska svećeništvo je bilo svedeno na Levijevo pleme, kako je ovdje prikazano. Ali monopol je iz kasnijeg razvoja. (...) Bilo je svećenika i iz drugih plemena: Jošua (Jš 33,4), Aminadab (1 Sam 7,1), David (2 Sam 8,18), Natan (1 Kr 4,5)". - D. Stalker, nav. dj. str. 236. "Levijevo pleme se broji kao jedno od dvanaest plemena. Međutim, čini se da je to usvajanje jedne starije predaje koja je nastojala rasvijetliti posebni položaj levijevaca u usporedbi s ostalim jedanaest plemena." - Conrad E. L'Heureux, *Numbers*, u: *The New Jerome Biblical Commentary*, izd. Geoffrey Chapman, London, 1990, str. 86.

pasti kojem plemenu i gdje će se nastaniti, ali za Levitece izričito stoji napisano: *Nemoj imati baštine u zemlji njihovoj – reče Jahve Aronu – niti sebi stjeći posjeda među njima! Ja sam tvoj dio i tvoja baština među Izraelcima (Br 18,20).*³ Izvukao sam tu rečenicu iz konteksta da je istaknem kao vrlo važnu. No, da bismo bolje razumjeli njen smisao, treba proučiti mnoge druge tekstove Petoknjžja ili bare cijelo to osamnaesto poglavlje.

Bog pridržava sebi pravo da od vjerničkog naroda uzima razne vrste žrtava: paljenice, prinosnice, pričesnice, okajnice, od kojih se jedan manji dio prikazuje i spaljuje na žrtveniku (Lev 1–4. poglavlje), a sve ostalo predaje svećenicima: *Sve što Izraelci posvećuju dodjeljujem tebi i tvojim sinovima kao baštinu trajnim zakonom (Br 18,8).*⁴ Određuje zatim narodu da mu prinese sve prvine, počevši od svojih sinova, pa prvine stoke i prvine plodova. No i te darove on osobno ne treba nego ih velikodušno predaje svećenicima: *Najbolje od prvoga ulja i najbolje od novoga vina i žita... prvi rodovi svega u njihovoj zemlji, što ih budu donosili Jahvi neka budu tvoji (Br 18,12–13).* I ne samo to, nego i ono što je određeno za herem, za uništenje kao ratni plijen, i to predaje njima na uporabu (usp. Br. 18,14).

Starozavjetni službenici oltar i svetišta su kako vidimo iz Levijeve plemena, ali se u biblijskim tekstovima bitno razlikuju *svećenici* i *superiornost njihove službe nad levitima*. Ta riječ uglavnom označuje onu drugu skupinu potomaka istoimenog plemena, koji su svećenicima pomagali i služili, ali niti su imali ista prava, ni iste obveze. No i levitima se Gospodin pobrinuo za uzdržavanje jer je odredio da se njima daje desetina: *Levijevim sinovima predajem u baštinu sve desetine u Izraelu za njihovu službu... što je obavljaju u šatoru sastanka (Br 18,21).* Međutim, također određuje i *dva puta podvlači u istoj rečenici da ni oni ne uzimaju drugih posjeda među ostalim plemenima, jer im je on baština (Br 18,23–24).*

Iz ovih tekstova nameću nam se slijedeći zaključci. Gospodin je htio velikodušno nagraditi one koji mu služe i osigurati im pristojno uzdržavanje. Bog ih je također htio osloboditi od obiteljskih sukoba i trzavica oko razdiobe imanja, koje, što nam je dobro poznato, niti su rijetke niti neznatne. Ali ih je isto tako htio osloboditi od prevelikih briga na koji će način iz svoga imanja i posjeda izvući potrebno za život. Tko se time bavi, može biti dobar *businessman*, ali će zato biti slab službenik svetišta jer nema toliko snage i sposobnosti da može i jedno i drugo.

Vidi se da u svim ovim tekstovima nije govor o nekoj svećeničkoj oporuci, niti se štogod pod tim imenom uopće spominje, no jest govor o *Jahvinoj oporuci* – dekretu, kojim on na *trajan spomen* ostavlja dovoljno dobara onima koji će njemu i narodu služiti. Članovi levitskog plemena bili su jedini službenici i s koljena na koljeno prenosili su svete dužnosti oko oltara i u svetištu: posvećenje, žrtvovanje, poučavanje, a po Božjoj

³ "Razlog ove naredbe treba shvatiti tako da Aron i njegovo potomstvo ne smiju imati posjeda u Kanaanu, i to zato što bi Bog i služba u njegovu svetištu trebali biti njihovo jedino zanimanje. Dvadeseti redak je temelj za ono što je prethodno rečeno a tako i objašnjenje za ono što slijedi." Karl Krämer, *Numert und Deuteronomium*, u: *Die Heilige Schrift für das Leben erklärt*, sv. II/1, izd. Herder, Freiburg, 1955., str. 109.

⁴ U latinskom prijevodu stoji: *cum decreto perenni*.

oporuci - dekretu darovana dobra prenosila su se s jednog naraštaja na drugi i ostajala su samo u krugu njihova plemena.

Kristovim dolaskom mnoge su stvari izmijenjene. Prestale su starozavjetne žrtve jer Krist ne određuje prinošenje prvina a još manje davanje desetina. Ugasila se i Levijeva loza kao isključivo svećeničko-levitska. Krist slobodno bira apostole, ne gledajući njihovo plemensko rodoslovlje, pripravlja ih i posvećuje za službu, a s obzirom na njihovu materijalnu sigurnost daje obećanja: *Radnik zaslužuje svoje uzdržavanje (Mt 10,10); Radnik zaslužuje svoju plaću (Lk 10,7)*. Pomnije raščlanjujući te riječi i njihov kontekst uočavamo da je više naglasak na onima koji se koriste duhovnom službom apostola; oni trebaju u svakom gradu i selu gdje dođu navjestitelji osigurati im smještaj i potrebno za život.⁵ Zato u kontekstu gore naznačenih navoda upozorava učenike da ništa sa sobom ne nose na put: ni torbe, ni štapa, ni novca za pojasom.

Ipak su oni bili, unatoč njegovu primjeru i poticaju, više realisti pa mu zato preko Petra i upraviše jednom zgodom svoju riječ: *Evo mi smo ostavili sve i pošli za tobom! (Mk 10,28)* Ona je uslijedila nakon Kristova tumačenja kako će bogataš teško u kraljevstvo nebesko. Čuvši Petra, Krist ih hvali i svečano im obećaje da će primiti stotruko: *kuća, braće, sestara, majki, djece i njiva, već sada u ovom svijetu (Mk 10,30)*. No opet je to neodređeno, jer nije rečeno ni odakle, ni kada, ni kako će se to ostvariti. Takva im je nedoumica ostala i nakon njegove smrti, no nije ih napustio idealizam.

Krist je u biti živio jedno prisno zajedništvo sa svojim učenicima. Uz ono što su kod prijatelja pojeli i popili, oni su imali i ponešto u pričuvu, što očito vidimo kod umnažanja kruha (Mt 14,17), jer se spominje nešto kruha i ribica (Mt 15,34) a i dvjesto denara (Mk 6,37), što je vrijednost od dvjesto običnih dnevnica. Dakle ne baš mala zalih. Koristili su je za svoje potrebe, ali i za pomoć siromasima.

I kada su ostali sami nakon njegova uzašašća nastavili su takvim zajedništvom i međusobno i s drugim vjernicima, ne polažući nikakvu važnost vlastitom probitku. Lijepo to vidimo iz Djela apostolskih: *Mnoštvo vjernika je bilo jedno srce i jedna duša. Nitko nije nazivao svojim ono što mu je pripadalo, već je među njima bilo sve zajedničko (Dj 4,32-33)*.⁶ Luka također naglašava da su učenici prodavali svoja dobra i novac stavljali pred noge apostolima, a to se dijelilo pojedincima prema potrebama (r. 35).

⁵ "Misionar se mora pouzdati u Božju dobrotu i u velikodušnost naroda koji evangelizira. Tekst govori o obvezama toga naroda prema njemu kao o radniku. Oni moraju uzdržavati onoga tko za njih radi." - O. Da Spinetti, *Matteo, il Vangelo della Chiesa*, 4. izd. Cittadella, Asiz, 1983., str. 310. Isti autor, komentirajući Lukin tekst kaže: "Evandeoski propovjednici moraju pokazati (nasuprot drugih propovjednika), da su u službi jednoga Gospodara koji neće dopustiti da ista nedostaje njegovim radnicima. U toj nezainteresiranosti za svoje osobne potrebe ljudi će prepoznati dobrotu one stvarnosti što je oni navješćuju." - *Luca, il Vangelo dei poveri*, 2. izd. Cittadella, Asiz, 1986., str. 365.

⁶ Osvrćući se na ovaj tekst, pravnik J. M. Pinerio Carron kaže: "Apostoli kao i siromasi uzdržavaju se od Crkve, žive od crkvenog posjeda - patrimonija. Još od početka siromasi i apostoli su bili ujedinjeni, a Crkva se o njima brinula." (*L'aspetto patrimoniale ed economico della trasformazione del beneficio nell'ufficio*, *Monitor ecclesiasticus*, 96/1971. str. 440).

I u ovom zajedništvu u biti se ostvaruje starozavjetna oporuka i Kristovo svečano obećanje: apostoli će živjeti sa zajednicom i za nju, ali će se i uzdržavati od dobara koja se u njoj sabiru. Tako su u biti i oni oslobođeni materijalnih briga kao i starozavjetno Levljevo pleme. Ali treba istaći bitnu novozavjetnu novost. Ono što vjernici velikodušno sakupe i Bogu daruju, pripada *cijeloj zajednici*, u kojoj ima i drugih potreba osim uzdržavanja svećenika, pa se dobra dijele, dok su svi starozavjetni darovi isključivo svršavali u svećeničkim i levitskim rukama.

2. KASNIJA PRAKSA I TEOLOŠKE REFLEKSIJE

Vrlo brzo, u postapostolskom vremenu, vidjelo se da se ne može održati potpuno zajedništvo života, pa ni dobara. U Crkvu su ušli ljudi s raznim zanimanjima i svjetonazorima: grčki filozofi i rimski praktičari, ušle su cijele obitelji i narodi. Nemoguće ih je bilo oduševiti da imaju sve zajedničko, ali ih je bilo moguće oduševiti da velikodušno daruju za zajedničke potrebe, što su oni i činili. No Crkva je kroz više stoljeća pokušala barem svećenike zadržati u takvom zajedništvu, prije svega života, a onda koliko je moguće i zajedništvu dobara. Zato je razumljiva odredba Pape Klementa I. (+97) da klerici nastave živjeti u zajedništvu, koristeći zajednička dobra.⁷ Slično određuju papa Urban I. (+230), pa čak i šest stoljeća kasnije Eugentije II. (+827).

No pod utjecajem rimske prakse privatnog vlasništva i praktičnog života novonadošlih naroda u krilo Katoličke crkve i ovo zajedništvo se moralo preoblikovati. A pape su našli mudro rješenje za to. Budući da su svećenici odlazili sve više izvan biskupijskih sjedišta na periferije da evangeliziraju, nemoguće im je bilo živjeti u zajedništvu, no morali su preživjeti. Zato su papa Simplicije (+483),⁸ a malo zatim i papa Gelazije (+496), odredili da se prikupljena i zajednička dobra pravedno podijele na četiri dijela: jedan siromasima, drugi mjesnoj crkvi – župi, treći klericima, četvrti središnjoj ustanovi – dakle biskupskoj kuriji. Kolikogod ovo izgleda radikalna promjena, u biti je opet ostalo zajedništvo, ali ostvareno zbog sile prilika na drugačiji način. Ovakva će se praksa zadržati u Crkvi kroz nekoliko stoljeća.

Crkva zapravo nije željela da se klerici pate i padnu na teret bilo rodbini bilo vjernicima, pa im je osiguravala onom četvrtinom dolično uzdržavanje. Ali ako ga je klerik imao s druge strane, nije mogao dobivati i potporu od Crkve. Zato ih je obvezivala da svoja privatna dobra, koja su naslijedili od roditelja ili stekli na drugi način, ostave rodbini ili podijele

⁷ U pismu Jeruzalemskom biskupu i kleru ovaj papa piše: "Braćo, zajedništvo života svima je potrebno, a ponajviše onima koji žele besprijekorno vojevati za Boga i nasljedovati život apostola. Potičemo da ne odstupate od apostolskih pravila i da živite u zajedništvu. Kao što se ne može podijeliti zrak ni sunčev sjaj, tako se ne može dijeliti ni ono što je svima dano (kao zajedničko) nego se treba čuvati kao zajedničko." (*Gracijanov dekret*, C.12 q.1 c.2).

⁸ Stvar je zapravo počela zbog jednog prekršaja. Neki biskup Gaudencije je bio uzurpirao crkvena dobra, a kad je papa za to doznao, pisao je trojici drugih biskupa da ga smijene, dobra mu oduzmu, a ostave mu samo jednu četvrtinu za uzdržavanje (usp. *Simplicij Epist. 3.*, PL 8,37).

siromasima. Neka se zna što je čije. Tko to nije želio učiniti, i još k tome očekivao nešto od Crkve, prema riječima sv. Jeronima, činio je sakrilegij.⁹ Budući da je Crkva osiguravala dolično uzdržavanje i držala klerike u stezi, jasno je bilo da on nije mogao steći neke velike zalihe i gomilati dobra jer je uvijek postojala mogućnost da mu Crkva mjeru prihoda razumno smanji ili po potrebi poveća. U biti u ovom vremenu pisanje oporuke je bilo nepotrebno, osim one čisto duhovne.

No drugačije stanje je nastalo kada su se u srednjem vijeku razvili beneficiji i patronati. Klerik više nije dobivao četvrtinu od dobara, nego posjed iz kojega je on svojim radom i zalaganjem mogao izvući veću ili manju korist, zavisno od njegova truda i snalazljivosti. No uz to odmah došla i odredba da sav suvišak koji je preostao nakon dolična uzdržavanja treba namijeniti u dobrotvorne svrhe. Posebno im je podvlačeno da crkvenim dobrima ne obogaćuju rodbinu.¹⁰

Međutim stupanjem na snagu prvog općeg zakonika Crkve - Kodeksa g. 1917., došle su neke značajne promjene. Obzirom na naše istraživanje, ima nekoliko kanona koji odskakuju i od biblijske i od povijesne prakse. Uzmimo prvo odredbu kan. 1473 § 2: *Premda beneficijalac ina druga, nebeneficijalna dobra, slobodno se može služiti i koristiti beneficijalnim prihodima, koja su mu potrebna za dolično uzdržavanje.* Pravnici i moralisti tumačeći ovaj kanon kažu da klerik može imati četiri vrste dobara: a) patrimonijalna - ona koja je naslijedio od roditelja, b) quasipatrimonijalna koja jje stekao s drugog titula - svojim radom, dobra od štolarine, od misnih stipendija; c) parsimonijalna - razni pokloni i dobra koja je stekao štednjom i sl. i d) beneficijalna - ona dobra koja mu proistječu kao plodovi beneficija. Za prve tri vrste dobara autori kažu da klerici nad njima imaju potpuno pravo - dominium kao i laici i slobodno njima raspolažu.¹¹

Očito je da ovakva odredba nikako nije u skladu s apostolskom praksom i sa životom u prvoj kršćanskoj zajednici (a ni s odredbama u Gracijanovu Dekretu kao što je gore spomenuta ona riječ sv. Jeronima, uvedena kao opća norma) jer kleriku daje previše slobode da koristi svoja postojeća dobra, a u isto vrijeme uzima od crkvenih dobara ono potrebno za vlastitu egzistenciju. Što više i pri tumačenju što sve spada u dolično

⁹ "Oni međutim koji se mogu uzdržavati prihodima od roditelja i svojim radom, ako uzmu od Crkve, dakle ono što pripada siromasima, zaista čine svetogrđe, i takvim prekršajem sebi jedu i piju osudu." (*Gracijanov dekret* C.1 q.2 c.6).

¹⁰ Naveo bih ovdje odredbu Tridentskog koncila koja se tiče biskupa: "Sabor ne samo što zapovijeda da biskupi budu zadovoljni čednom odjećom, jednostavnom hranom i skromnim življenjem, nego određuje neka paze da se u cijelom (njihovu) dvoru nešto ne pokaže što bi bilo strano ovoj posvećenoj ustanovi. Potpuno im se međutim zabranjuje da prihodima Crkve uvećavaju prihode svojih rodaka i ukućana." Isto to vrijedi i za kardinale (*Conc. trident. Canones et decreta, sess. 25., c. 1., izd. Pelella, Napoli, 1859., str. 438*).

Za svećenike između mnoštva odredbi iz toga razdoblja navodim samo onu Benedikta XIV. (+1758): "Isto tako obvezuje klerike beneficijalce da prihode, koji preostanu od njihova pristojna uzdržavanja što ga primaju od Crkve, da ih razdijele siromasima i za druga pobožna djela. Ne mogu ih bez teškog grijeha potrošiti na igre, zabave, luksuz i ostalu svjetovnu upotrebu, niti darovati svojim rodacima... Štogod zadržiš od oltara, osim jednostavnu hranu i odjeću, nije tvoje, ukradeno je, svetogrđe je." (*Opera omnia, izd. Prati, 1844, sv. 11., str. 188-189*).

uzdržavanje, autori su vrlo raznolikih mišljenja. Sam Noldin, naglasivši prvo da kleriku iz beneficija mora biti osigurano stanovanje, hrana i odjeća, nabraja još nekoliko drugih stavki u što bi on smio slobodno trošiti prihode od beneficija: a) troškovi oko gostiju, b) plaćanje svojih osobnih računa, ali i onih rodbine ako je ona u nevolji, c) pomoć krvnim srođnicima kako bi živjeli dolično, d) školovanje i izobrazba svojih bližnjih, e) darivanje siromašnih sestara kako bi se dolično spremile za udaju...¹²

Međutim kolikogod je ovaj kanon omogućio klericima da se ponašaju s vremenitim dobrima slično kao i laici, drugi dio tog istog kanona postavlja jednu ogradu: *Obvezatni su ipak da suvišak (prihoda od beneficijalnih dobara) upotrijebe za siromahe i pobožne svrhe*. Ali su sada nastale komplikacije u tumačenjima: što je *dolično uzdržavanje* i koliko je za njega potrebno, a što je *suvišak*. Kakva je obveza koju kanon spominje u drugom dijelu: da li ona protizlazi iz pravednosti – *ex iustitia*, ili je samo pozitivni propis Crkve? Kakve su sankcije za onoga koji za propis ne mari? Stvar je još zamršeniya što se na koncu toga paragrafa određuje da treba poštivati normu kan. 239, br. 19., a to je upozorenje na povlastice kardinala, koji sa svim приходima svojih beneficija sasvim slobodno raspolažu i za života i na času smrti (osim kurijalnih kardinala). Njima se ne određuje da moraju upotrijebiti suvišak kao drugi klerici. Otišli bismo daleko, ako bismo navodili opširnu literaturu i pokušali riješiti sve nejasnoće oko ovih novih odredbi, no svakako je bilo i sasvim oprečnih mišljenja i tumačenja toga 1473. kanona.¹³

Ovakvi pogledi na stvari i prevelika sloboda u upotrebi dobara bili su i razlog da Crkva kanonskom normom obveže kardinale, biskupe¹⁴ i

¹¹ "Nad ovim dobrima klerici imaju dominij. Nema razloga tvrdnja da im je to pravo ograničeno. Nit im to niječu oni koji im ih daju, nit im to na bilo koji način ograničuje Crkva. Uostalom, ovo su dobili kao plaću, a plaća postaje vlasništvo radnika." (H. Noldin, *Summa theologiae moralis, vol. II, De praeceptis*, 31. izd. Innsbruck, 1955, str. 351).

¹² Nav. dj. str. 683. Usporedi također: Stephanus Sipos: *Enchiridion turis canonici*, 7. izd. Herder, Romae - Friburgi - Barcinonae, 1960., str. 672., s tim što ovaj autor dodaje i još jedan izdatak: troškovi za odmor i rekreaciju.

¹³ O tome je cijelu doktorsku radnju napisao D. Faltin, sadašnji profesor na Lateranskom sveučilištu. Prvo tumači pojmove i diobu beneficijalnih prihoda, zatim objašnjava dužnosti beneficijalca prema posjedu - beneficiju koji mu je dodijeljen i kakva je narav doličnog uzdržavanja. Slijedi onda tumačenje što je to suvišak - njegov povijesno biblijski prikaz i pravni osnov. Za opravdanje svojih tvrdnji, kako se radi o ozbiljnoj stvari, navodi stare autore i mnoge koncile koji su govorili da su sva crkvena dobra *zavjetni vjernika, molitve grešnika i posjed stromaha (De obligatione imponendi fructus beneficij superfluos pro pauperibus aut piis causis*, izd. P. U. Lateranensae, Romae, 1963., str. 46).

¹⁴ Budući da je ordinarij u jednoj mjesnoj Crkvi najodgovorniji i za crkvena dobra i on je bio uvijek onaj koji raspoređuje, još je pokrajinski koncil u Kartagi g. 401. odredio da se kazni izopćenjem biskup ako bi svoja dobra umjesto Crkvi ostavio rodbini ili poganima, ili ako nije napisao oporuku pa su ona njima pripala u nasljedstvo: *makar i poslije smrti neka ga se udari anatemom i neka se njegovo ime među Božjim svećenicima ni na koji način ne spominje* (D. Faltin, nav. d. str. 25).

sve druge klerike beneficijalce na pisanje oporuke (kan. 1301).¹⁵ Bilo je to posebno potrebno zbog rodbine, jer ako je ona znala i bila svjesna da može nešto dobiti, pogotovu ako ih je klerik za života na to naučio, onda je Crkva poslije smrti mnogih svećenika, pa i nekih viših dostojanstvenika s rodbinom mogla imati najgorča iskustva, što i nije bila rijetkost. Zato se smatralo praktičnijim: neka svatko napiše oporuku, da se spasi barem ono što je sigurno crkveno. Za ono drugo kako oporučitelj odredi, neka se tako i provede. Sve na njegovu savjest i odgovornost. No najteže je kad nije napisao oporuku, ili je bila pa nestala, a rodbina se pojavila s velikim prohtjevima.

3. NAUK II. VATIKANSKOG KONCILIA I POKONCILSKE ODREDBE

Uklješteni mnogim konkretnim teškoćama na terenu, biskupi su i prije sazivanja Koncila u svojim prijedlozima tražili da se i ovaj problem riješi. Navodim riječi samo jednoga, a nama dragog i bliskog, dr. Petra Čule, biskupa mostarskog: *Prilikom smrti biskupijskih svećenika lako se mogu dogoditi nemile stvari. Njihova rodbina često i pred građanskim sudom pokreće parnicu radi nasljedstva, što kršćanski narod ne baš rijetko wrijedi. Poželjno je da Koncil donese zakon: ako svećenici žele svojim stvarima raspomagati, neka to učine za života. Poslije smrti sva njihova dobra su crkvena.*¹⁶

Međutim kada su se počele pripremati sheme za koncilске rasprave, (a samo o klericima ih je bilo sedam), počelo se na sve ove teškoće gledati sasvim drugim očima. Upravo pitanja oko beneficija, nevolje s klericima i posjedima kojima su upravljali, prihodi i njihovo korištenje izazvali su pravu pravcatu buru intervenata i zahtjeva da se to mijenja te da se ljestvica vrednota u svećeničkom životu postavi sasvim drugačije od one što je donio Kodeks iz 1917. I onda je doduše vrijedilo pravilo: *beneficium propter officium*, ali je u praksi uglavnom bilo obratno. I Komisija i saborski oci, ocrtavajući novi lik svećenika, uprili su sve sile da to bude onaj biblijski i onaj nesebični, kakvog susrećemo u patrističko vrijeme. Ističe se prije svega Krist kao uzor svećenika, ističe se njihovo međusobno zajedništvo, samoprijegor, osobno svjedočanstvo i primjer, a kategorički se išlo za tim da se beneficijalno ustrojstvo u Crkvi potpuno dokine. Razlozi su tome praktične naravi, jer je ono postalo neodrživo u novim gospodarskim uvjetima, ali su još i više postojali teološko-pastoralni razlozi. Ono je nespojivo s Evandjeljem i s onakvim likom svećenika kakvoga treba ovo vrijeme.

Već u prvoj shemi o klericima, koju je odobrio papa Ivan XXIII. dana 22. travnja 1963. stoje ove poticajne riječi: *Neka svećenik nastoji cijeli svoj život uskladiti s evađeoskim savjetima tako da njegov primjer pokazuje kako mu je duh oslobođen od neuredne ljubavi prema sebi samome, prema*

¹⁵ Treba upozoriti da kann. 1298-1300 posebno upozoravaju kako se pri svemu tome mora voditi briga o očito crkvenim stvarima. Biskupa se obvezuje da na vrijeme sastavi točan popis inventara, a ako to ne učini, onda sve što se zateče smatrat će se kao nabavljeno crkvenim приходima (kan. 1299, p. 3).

¹⁶ *Acta et documenta Concilio oecumenico vaticano II apparando*, series I., vol. II., pars 2/2, str. 542.

osobama, stvarima i bilo kojoj vrsti vremenitih dobara.¹⁷ A kako bi ostao tome uvijek dosljedan i da se u času smrti ne bi previše opteretio brigama, neka za života novac i ostala dobra upotrijebi ili za Crkvu, sjemenište, misije, siromahe, ili na neki drugi način oporukom napisanom prema važećim zakonima, neka odluči o svojim dobrima.¹⁸ Dakle i prema tim nacrtima što su predavani koncilskim ocima kao podloga za raspravu spominjala se oporuka.

Kao vrlo važnu stvar spomenuo bih ovdje i ono što stoji u sljedećoj shemi koju je odobrio papa Pavao VI. dana 27. travnja 1964. Upozorava se naime klerike na onu četverostruku svrhu vremenitih dobara u Crkvi (kakvu su već davno zacrtali pape Simplicije i Gelazije): *Neka se sjete klerici, budući da im je Gospodin 'dio i baština' da bilo koja dobra - ona striktno rečeno crkvena i ona koja steknu vršeci bilo koju kleričku službu - po naravi stvari i prema običaju, u starini uvedenom a od Crkve potvrđenom, treba upotrijebiti za božanski kult, za uzdržavanje klerika te za djela apostolata i karitasa a posebno za siromahe.*¹⁹ Ovo je zapravo bio zaokret u odnosu na Kodeks, koji će se ubuduće provlačiti kroz ostale sheme i konačno ući u sam dekret *Presbyterorum ordinis*.

No u četvrtoj shemi (od 20. studenog 1964.) došle su do izražaja još neke pojedinosti: *Neka se svećenici služe vremenitim dobrima samo u one svrhe u koje se ona prema nauči Krista Gospodina i odredbi Crkve jedino trebaju upotrijebiti.*²⁰ Još je dakle određenije upravljen poziv svećenicima da se vrate evanđeoskom duhu i stoljetnoj praksi raspolaganja vremenitim dobrima Crkve. U istoj ovoj četvrtoj shemi, nekoliko redaka niže, nalaze se i sljedeće misli: *Tako neka klericima crkvena služba nikada ne bude sredstvom bogaćenja i neka prihode koje im ona donosi ne upotrebljavaju za uvećavanje dobara vlastite rodbine.*²¹ Time je zapravo odredba kan. 1473 § 2. temeljito dovedena u pitanje.

Sve gore spomenute misli, prestilizirane i logički poredane, a potkrijepljene teološkim obrazloženjem i evanđeoskim tekstovima, složene su u 17. broju dekreta PO. Ako ga cjelovitog pročitamo, pogotovo ako se poslužimo i još nekim izvrsnim komentarom, i o svemu iskreno razmišljamo, onda ćemo lako otkriti što nam Crkva poručuje i kako želi da se postavimo prema dobrima, te kako da s njima raspolazemo.

No zanimljivo je da u konačni tekst nije ušao niti jedan od biskupskih prijedloga, a ni onaj tekst iz Prve sheme koji spominje svećeničku oporuku.

¹⁷ *Acta synodalia Sacrosancti concilii oecumenici vaticani II*, vol. III, pars 4., str. 829.

¹⁸ Nav. dj. str. 830.

¹⁹ Nav. dj. str. 228.

²⁰ *Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici vaticani II*, vol. IV, pars 4., str. 850.

²¹ Još u jednom ranijem intervjuu, s obzirom na ovaj tekst, ondašnji pomoćni zagrebački biskup Franjo Kuharić je ovako govorio: "A što je s dobrima (svećenika) poslije smrti? Prečesto žanju plodove crkvene službe oni koji nikako nisu sijali. Koliko svade, koliko zavisti među rodbinom je proizvelo bogatstvo svećenika! Zato predlažem da se poslije ovih riječi (misli se na shemu) nastavi vrlo logično: *svaki klerik mora ostaviti dobra koja je stekao vršeci svoju duhovnu službu Crkvi a ne svojoj obitelji, isključujući slučajeve čiste pravednosti, o čemu će odlučiti mjesni ordinarij, a u slučaju biskupa Sv. Stolica*" (ondje, vol. III, pars 4, str. 270).

Ne mislim da su se saborski oci bojali to spomenuti u konačnoj redakciji, ali je poznato da su kod izrade završnih tekstova izbjegavali sve što je suvišno. Shvate li i žive li svećenici ono što im Crkva poručuje u PO br. 17, onda je odredba o oporuci suvišna. Naime život po Evandelju, četverostruka svrha vremenitih crkvenih dobara, među kojima jest i izdržavanje svećenika (ali ono njegovom smrću prestaje), pa izričito upozorenje da se klonu gramzljivosti i da ne troše dobra na rodbinu, sasvim je dovoljno da shvati kuda ta dobra spadaju i kolika je moralna odgovornost na njemu kada ih troši.

Od pokoncilskih dokumenata samo jedan jedini spominje oporuku, ali biskupovu. To je dekret *Ecclesiae imago*, koji govori o pastirskoj biskupskoj službi: *U prikladno vrijeme neka on napiše oporuku, određujući da, ako što iza njega ostaje a stečeno je od oltara, neka se ponovo vrati oltaru.*²² Za druge klerike nigdje nema takve odredbe. No nema više ni diobe kleričkih dobara. Patrimonijalna se uopće ne spominju, ali ako ih koji svećenik ima, morao bi se i njima služiti i upotrebljavati ih u duhu evandeoske i koncilске nauke, posebno poštujući ono što je rečeno u PO br. 17. Sva ostala dobra, premda ih je on osobno stekao *vršeći službu* spadaju u grupu *crkvenih dobara*, a za njih su odredbe u istom broju dekreta još konkretnije i jasnije.

Novi Zakonik kanonskog prava je još kraći u svojim izričajima i odredbama. Sve je sažeto u dva paragrafa 282. kanona. Prvi određuje da klerici žive *jednostavnim životom* i da se *uzdržavaju od svake taštine*, a drugi izričito kaže: *Dobra koja steknu prigodom vršenja crkvene službe, a koja preostanu pošto osiguraju dolično uzdržavanje i obavljanje svih dužnosti svojega staleža, neka upotrebljavaju za dobrobit Crkve i djela dobrotvornosti.*

Ako usporedimo ovaj kanon sa onim 1473. iz Kodeksa 1917. god., moramo priznati da sadašnja odredba izgleda blaža po izričaju. Onaj je naime *obvezivao (obligatione tenetur)* klerike da predaju suvišak, a ovaj kaže: *neka upotrebljavaju (impendere velint).* No iza tih dviju formulacija krije se zapravo duh jednog i drugog zakonika. Onaj prvi je bio stroži i rezolutniji, ovaj novi u pravilu daje teološko obrazloženje odredbe pa onda blažom formulacijom nju samu izriče. Onom tko usvoji duh zakona, takva formulacija je dovoljna i ne mora biti stroga naredba.

Međutim odredba ovog novog kanona obuhvaća *sva svećenička dobra* stečena službom. Tako je zapravo ZKP ostao vjeran koncilskom nauku. Premda ih je *on* stekao i pravedno ih troši za svoje osnovne potrebe, to su ipak *crkvena dobra*. Ovo je vidljivo i iz teksta koji se nalazi na kraju kanona. Dok kan. 1473. CIC-a 1917. spominje siromahe i pobožne svrhe, što je često puta bilo neodređeno i proizvoljno tumačeno, a nikakve sankcije nisu bile predviđene, ovaj je određeniji i na prvom mjestu stavlja *dobrobit Crkve*. Njene potrebe su mnogostruke, prema tome može slijediti i njen uvid i nadzor i konkretne odredbe nad tim dobrima kao i nad svim ostalim.

²² Kongregacija za Biskupe, Dekret *Ecclesiae imago* - o pastirskoj službi biskupa, 22. veljače 1973. Naš navod je prema: *Enchiridion vaticanum* br. 4. str. 1257.

No ni ovdje se ne spominje oporuka! Zapravo novi ZKP jedino određuje da redovnici načine oporuku prije doživotnih zavjeta.²³ Nema više nikakve odredbe ni za biskupke ni za kardinale, a dosljedno tome ni za ostale svećenike. Što konačno reći o njoj na kraju svega ovog razmatranja?

4. PREPORUKA I SAVJET

Budući da među klericima ima i mladih i starijih, onih koji su odškolorani i odrasli u predkoncilsko vrijeme (koji su učili stari Kodeks i po njemu se godinama ravnali) i onih koji počinju sada, 25 godina nakon Koncila i 10-tak godina nakon stupanja na snagu novog ZKP, bolje bi bilo da i bez naredbe Ordinarijata, a pogotovo ako ona postoji, svaki svećenik napiše oporuku. Uzmemo li u obzir još i to da je naša rodbina nepoučena u svemu ovome što Crkva od svećenika po novim smjernicama traži, a možda živi od onih supomena kako su se nakada neki dobro okoristili ostavštinom pokojnog ujaka, strica, brata... trebali bismo oporuku napisati, i to je napisati u duhu Koncila i važećih zakonskih odredbi (a ne onih prethodnih, koje su zauvijek prestale g. 1983. kada je stupio na snagu novi ZKP), dakako uvažavajuć i građansko pravo tj. propise o oporuci.²⁴

Posebno je to važno ako imamo nešto od svoje očevine, što nama pripada. Crkva svakako ne priželjkuje da to ostavimo za njene svrhe, nego

²³ Kan. 668 p. 1. Slična je odredba i u kan. 569 p. 3 CIC-a '17., što je i razumljivo, ako redovnici polažu zavjet siromaštva. Međutim za njih postoji jedna druga opasnost koja je prisutna sve od srednjeg vijeka, ili bolje rečeno od nominaliste Vilhelma Ockhama, franjevca. 1285-1347. I prije njega, zbog drugačijeg poimanja posjedovanja i siromaštva u franjevačkom redu papa *Inocent IV* bulom *Ordinem vestrum* (g. 1245) i *Nikola III*. svojom bulom *Exti qui seminat* (g. 1279) pokušali su dati o spornom pitanju nove i jasne crkvene smjernice. No još odlučnije je u problem zahvatio sljedeći papa *Ivan XXII* i to trima bulama: *Ad conditorem canonum*, *Cum inter nonnullos* (1323-1324) i *Inter quorundam* (1324). S druge strane su bili *V. Ockham*, franjevac i njegov general *Mihael Cesena*. Naime *Ockham* je naučavao da njegova subraća nemaju vlasništvo - *dominium* nad dobrima, nego samo trajnu uporabu - *usus perpetuus*. Svaki franjevac, kao uostalom i svaki građanin može to po prirodnom pravu. Franjevci žele ostati siromašni, ne žele *posjedovati*, nego samo *upotrebljavati* dobra.

Ovo je papu, uz druge izravne napade što ih je od *Ockhama* i njegovog generala doživljavao, iznenadilo pa je službeno reagirao. Prema njegovim riječima ništa ne vrijedi govoriti da se franjevačko siromaštvo svodi na *usus perpetuus*, kada oni ustvari raspoložu velikim površinama zemljišta, vrtovima, žitnicama. "Budimo iskreni - reko je papa - ovakva uporaba, *usus*, je jedno vlasništvo i to u pravom smislu riječi. Trajna uporaba, koja ne uključuje vlasništvo, pa to je hipokrizija!" Bojeći se papine dosljednosti i *Ockham* i njegov general *Cesena* su pobjegli iz Italije i sklonili se u Bavarsku, a odatle nastavili svojim spisima u istom duhu (usp. *D. Composta*, *La Chiesa Visibile, la realtà del diritto ecclesiale*, izd. Typ. Vaticana, 1985. str. 45).

²⁴ Bitne odrednice građanskog zakonodavstva o oporuci su sljedeće: a) da je napisana svjedočno ili pred dvojicom svjedoka, koji je onda supotpisuju, ili uz pomoć odvjetnika; b) da osoba spomene u oporuci kako to čini pri punoj svijesti i slobodno, c) da se na oporuci naznači datum i mjesto njenog pisanja, d) da je oporuka vlastoručno potpisana.

to razborito prepušta svećenikovo rodbini. Možemo mi to i za života razdijeliti, što neki i učine,²⁵ ali ako nismo, onda će biti najpravednije da to oporukom razdijelimo.

Oporuka je isto tako poželjna, jer nam pruža priliku da iskažemo svoju želju glede mjesta i načina sprovoda, da izrazimo neku svoju misao i upravimo svoju riječ braći svećenicima, vjernicima koje smo predvodili, biskupiji kojoj smo pripadali, svima onima koji su nas posluživali, da oprostimo svima i molimo za oprostjenje. Oporukom imamo priliku odrediti kolegu i prijatelja kojemu će poslije smrti i najintimnije naše stvari biti dostupne.

Dakako da je naša odredba kako će se postupati s našim stvarima, pogotovu s preostalim novcem, najmjerodavnija i za Ordinarijat i za rodbinu. Teško da bi tko osporavao ono što mi odredimo. Pri tome bih samo savjetovao da ne treba previše ići u pojedinosti i nabranje što ostavljamo (npr. svoj auto, proizveden 19., marke x ostavljam...) jer teško je znati koliko ćemo mi godina živjeti iza pisanja oporuke i što ćemo trenutno imati: kakve aparate, koju vrstu i godinu proizvodnje.

Ako spominjemo u oporuci novac, najrazumnije je odrediti da se njime prvo podmire svi možebitni dugovi (posebno oni prema Crkvi) i svi troškovi sahrane. Ostalo, ako već dijelimo, učinimo to u postotcima, a ne u točnim iznosima. Ne znamo koliko će toga ostati i kakva će biti vrijednost novca. Zato, ako napišemo postotke, onda izvršitelj oporuke dijeli prema našoj odredbi, pa što koga zapadne.

Vrlo je važno da oporuka bude na sigurnom mjestu, ali da za nju netko zna i osim nas. Ništa nai me ne koristi ni Crkvi, pa ni rodbini ako se ona ne pronade, ili ako dospije u ruke onoga tko bi je mogao uništiti, odnosno zloupotrijebiti. Trebalo bi imati povjerenja u svoj Ordinarijat pa povjeriti oporuku njemu na čuvanje, no ako to iz bilo kojih razloga ne možemo, valjda imamo nekog kolegu na koga se smijemo osloniti. Jasno, bilo da je ona u Ordinarijatu ili drugdje, mi uvijek imamo pravo uzeti je, promijeniti, dopuniti, ali u datom trenutku vrijedit će ona posljednja. Ako nam treba i savjet kako ja napisati, što u nju unijeti, dobro je pitati kojeg crkvenog pravника, ili odvjetnika ako se bojimo da li će biti valjana na građanskom pravnom području.

Na koncu bih rekao i ovo. Ako i nemamo oporuke, a smrt može i iznenada nastupiti, tada Ordinarijat i *smije i mora izaći* pred rodbinu, pa im pokazati crkvene propise, (npr. one najnovije gore spomenute) te im reći da te odredbe svakog svećenika obvezuju. Što će na to rodbina kazati, teško je unaprijed bilo što reći. Iza toga bi slijedio sporazum, pravedan i prihvatljiv i jednoj i drugoj strani. Pozitivno mogu potvrditi da je i građanski sud (i to onaj komunistički, nakon slobodnih izbora) provodeći ostavinsku parnicu u jednom slučaju, unatoč velikih očekivanja rodbine,

²⁵ Ima svojih prednosti a i manjkavosti ako svećenik očevinu još za života razdijeli. Ne mogu sada spomenuti neki znanstveni navod, ali mogu navesti ovaj mudri savjet jednog oca sinu svećeniku idealisti: *Stinko, nemoj se žuriti s prepisivanjem drugom ovoga što tebi ostavljam. Ti to uvijek, ako voliš svoju braću, možeš njima pokloniti. Ali nemoj se u mladosti žuriti, ne znaš što može doći pa da te možda u starosti ne biste pibacuju s noge na nogu. Vrijedi o ovome barem razmisliti.*

potpuno uvažio sve zahtjeve Ordinarijata jer je bilo očito da preostala sredstva pokojni svećenik nije stekao nasljedstvom od roditelja, nego vršenjem svećeničke službe.

U jednoj drugoj prilici, gdje također nije bilo oporuke Ordinarijat je upozorio rodbinu na kanonske odredbe i koncilsku nauku, što su ovi sasvim kršćanski shvatili i prepustili da Crkva odlučuje kako će se postupiti s ostavštinom. Sud je i u ovom slučaju prihvatio pismeni sporazum Ordinarijata i rodbine te stvar bez ikakvog prigovora priveo kraju istoga dana i to u vanparničkom postupku.

No uza sve ovo, ipak je najrazboritije napisati oporuku. Ako je Gospodin *tajnom odlukom* (Br 18,19) toliko toga ostavio nama, najbolje je svojom oporukom – posljednjom našom odlukom – Gospodinu uzvratiti i ono što u času smrti iza nas preostaje, a stekli smo u godinama svećeničkog služenja, prepustiti neka ostane na dobrobit njegova Kraljevstva. To bi bio znak moje zahvalnosti i moj odgovor na tu njegovu veliku ljubav. Vjerujem da bi nam to bila i dobra ulaznica za vječnost.